

Національний університет біоресурсів і природокористування України

Кафедра філософії та міжнародної комунікації

“ЗАТВЕРДЖУЮ”

Декан факультету

Ветеринарної медицини

біол. н., проф.
Цвєтківський М.І.

“ ” 2022 р.

« СХВАЛЕНО»

на засіданні кафедри філософії

Протокол № 9 від 4.05.2022 р.

В.о.завідувача кафедри
філософії та міжнародної комунікації
доц. Куцаєнко В.П.

«РОЗГЛЯНУТО»

Гарант ОП «Ветеринарна медицина»
доктор ветеринарних наук, доцент

Гришанська Н.Г.

РОБОЧА ПРОГРАМА НАВЧАЛЬНОЇ ДИСЦИПЛІНИ

«ФІЛОСОФІЯ»

Галузь знань: 21 – Ветеринарна медицина (ветеринарне забезпечення збройних сил України)

Освітня програма: Ветеринарна медицина

Факультет (ННІ): Ветеринарної медицини

Спеціальність: 211 – Ветеринарна медицина

Розробник: канд. філос. н., доц. каф. філософії та міжнародної комунікації Супрун А.Г.

Київ – 2022

Опис навчальної дисципліни
«Філософія»

Галузь знань, напрям підготовки, спеціальність, освітній ступінь		
Освітній ступінь	магістр	
Галузь знань	21 - Ветеринарна медицина (ветеринарне забезпечення збройних сил України)	
Спеціальність	211 Ветеринарна медицина	
Характеристика навчальної дисципліни		
Вид	Обов'язкова 211 Ветеринарна медицина (ветеринарне забезпечення збройних сил України)	
Загальна кількість годин	60	
Кількість кредитів ECTS	2	
Кількість змістових модулів	4	
Форма контролю	Екзамен	
Показники навчальної дисципліни для денної форми навчання		
	денна форма навчання	
Рік підготовки	1	
Семестр	2	
Лекційні заняття	15 год.	
Практичні, семінарські заняття	15 год.	
Самостійна робота	30 год.	
Кількість тижневих аудиторських годин для денної форми навчання	2	

Мета та завдання навчальної дисципліни

Мета вивчення дисципліни:

надання знань з філософії як вищого теоретичного рівня світогляду, що відтворює сутнісні характеристики буття людини, соціуму і природи та основні форми їх взаємодії, світоглядно-методологічна підготовка студентів, формування їх філософської культури як теоретичного підґрунтя університетського рівня підготовки спеціалістів та актуалізація національної свідомості майбутньої суспільної еліти.

Завдання вивчення дисципліни:

вивчення філософії та її органічної складової – української філософії, сприяння гуманізації освіти через завоювання досягнень сучасної філософії, інформації про світ у цілому і ставлення людини до цього світу; вивчення комплексу принципів пізнання як загального методу пізнавальної діяльності; розвиток здібностей до логічного мислення, самостійного аналізу складних явищ суспільного життя, уміння пов'язувати загальнофілософські проблеми з розв'язанням завдань медичної, екологічної, глобалістської, цивілізаційної, економічної теорії і практики.

У результаті вивчення курсу студент повинен знати:

- історичні типи філософії, основні парадигми філософствування;
- основні галузі філософського знання (онтологія, гносеологія, логіка, філософська антропологія, етика, естетика, соціальна філософія тощо);
- основні форми буття і сутність діалектики;
- походження свідомості, форми і структуру свідомості;
- шляхи пізнання світу, функціонування знання у сучасному інформаційному суспільстві, особливості взаємозв'язку науки, техніки з сучасними соціальними й етичними проблемами;
- форми суспільної свідомості, їх взаємозв'язок;
- умови формування особистості, її свободи, відповідальності за збереження життя, природи, культури.

У результаті вивчення курсу студент повинен вміти:

- обґрунтувати свою світоглядну та громадську позицію;
- застосувати знання, яких було набуто під час вивчення курсу “Філософія”, в процесі вирішення професійних завдань, в процесі розробки соціальних й екологічних проєктів, організації міжнародських відносин;
- науково аналізувати найважливіші соціальні проблеми і процеси, факти і явища суспільного життя;
- розуміти і об'єктивно оцінювати досягнення культури, пояснювати феномен культури та цивілізації;
- володіти методологією й методами пізнання, розуміти сутність творчої діяльності;
- вдатися до діалогу як засобу вирішення соціальних і етичних проблем;
- добре орієнтуватися в першоджерелах та основній сучасній філософській літературі.

Запропонована програма має дати студентам цінний виклад основних проблем філософії на рівні об'єктивного, ідеологічно незаангажованого сучасного бачення, ознайомити студентів із наявними філософськими концепціями в їх поліфонічному і плюралістичному звучанні, яке допомагає альтернативному сприйняттю і осмисленню буття.

Відповідно до ОП «Ветеринарна медицина» для підготовки здобувачів вищої освіти другого (магістерського) рівня навчальна дисципліна забезпечує формування ряду загальних/фахових (спеціальних) компетентностей.

Загальні компетентності (ЗК)

ЗК1. Здатність до абстрактного мислення, аналізу і синтезу.

ЗК2. Навички використання інформаційних і комунікаційних технологій.

ЗК3. Здатність застосовувати знання у практичних ситуаціях.

ЗК4. Здатність оцінювати та забезпечувати якість виконуваних робіт.

ЗК5. Здатність проведення досліджень на відповідному рівні: робіт, приймати обґрунтовані рішення та генерувати нові ідеї.

ЗК6. Здатність вчитися і оволодівати сучасними знаннями

ЗК7. Здатність спілкуватися з представниками інших професійних груп різного рівня (з експертами інших галузей знань/видів економічної діяльності).

ЗК8. Здатність приймати обґрунтовані рішення

Спеціальні (фахові, предметні) компетентності (СК):

СК1. Здатність розробляти стратегії безпечного, санітарно-обумовленого утримання тварин.

СК2. Здатність володіти знаннями з біобезпеки, біобіотики та добробуту тварин.

СК3. Здатність розробляти та реалізовувати заходи, спрямовані на захист населення від хвороб, спільних для тварин і людей.

СК4. Здатність розробляти стратегії профілактики хвороб різної етіології.

СК5. Здатність характеризувати біологічні та технологічні процеси з використанням спеціалізованих програмних засобів.

СК6. Здатність здійснювати просвітницьку діяльність серед фахівців, працівників галузі та населення.

СК7. Здатність організувати, здійснювати і контролювати документообіг та документообіг під час здійснення професійної діяльності.

Програмні результати навчання:

ПР1. Здатність використовувати методи досліджень (історичні, біологічні, зоотехнічні, ветеринарні, спеціальні, що застосовуються у ветеринарній медицині, біобіотиці поведінки лікаря, дослідника, вибору теми та формуванню завдань досліджень, винахідництва та патентознавстві).

ПР2. Здатність планувати, організувати та реалізовувати заходи з лікування тварин, хворих на незаразні, інфекційні та інвазійні хвороби.

ПР3. Здатність планувати та розробляти стратегію проведення профілактичних та лікувальних заходів незаразних та заразних хвороб тварин.

ПР4. Здатність грамотно застосовувати і використовувати лікарські засоби для лікування хвороб тварин.

ПР5. Здатність розробляти та реалізовувати заходи, спрямовані на захист населення від хвороб, спільних для тварин і людей.

Запропонована програма має дати студентам цілісний виклад основних проблем філософії на рівні об'єктивного, ідеологічно незаангажованого сучасного бачення, ознайомити студентів із наявними філософськими концепціями в їх поліфонічному і плюралістичному звучанні. Допомогає альтернативному сприйняттю і осмисленню буття та сприяє пошукові свого призначення у світі, розширює світоглядні межі майбутнього фахівця, вчить динамічно поєднувати знання, вміння, комунікативні навички під час вирішення проблемних питань у різних сферах діяльності.

3. Програма та структура навчальної дисципліни «Філософія» для ОС «магістр» (ветеринарного забезпечення збройних сил України):

- повного терміну денної форми навчання;

Назви	Кількість годин
-------	-----------------

змістових модулів і тем	денна форма													
	тижні	усього	у тому числі											
			л	п	лаб	інд	с.р.							
1	2	3	4	5	6	7	8							
Змістовий модуль 1. ФІЛОСОФІЯ ЯК УНІВЕРСАЛЬНИЙ ТИП ЗНАННЯ. ІСТОРІЯ СВІТОВОЇ ФІЛОСОФІЇ														
Тема 1 Філософія як універсальний тип знання. Філософські основи біології	1	4	1	1			2							
Тема 2. Античні філософські підстави європейської освіти і науки	2	4	1	1			2							
Тема 3 Філософія епохи Середньовіччя та Відродження	3	4	1	1			2							
Тема 4 Філософія Нового часу та епохи Просвітництва як світоглядна основа Європейського устрою	4	4	1	1			1							
Тема 5 Німецька класична філософія та її роль у становленні сучасної філософської традиції	5	4	1	1			2							
Тема 6 Некласична філософія XIX- XX ст. Проблеми кoeволюції.	6	4	1	1			2							
Тема 7	7	4	1	1			2							

Українська філософія: історія і сучасність																			
Разом за змістовим модулем 1		28	7	7			14												
Змістовий модуль 2. ОНТОЛОГІЯ. АНТРОПОЛОГІЯ.																			
Тема 8 Онтологія: філософське розуміння світу.	8	4	1	1			2												
Тема 9 Філософська антропологія. Людина як біосоціальний феномен	9	4	1	1			2												
Разом за змістовим модулем 2		8	2	2			4												
Змістовий модуль 3. ГНОСЕОЛОГІЯ. ФІЛОСОФСЬКІ ПРОБЛЕМИ МЕДИЦИНИ.																			
Тема 10 Гносеологія. Філософія пізнання	10	4	1	1			2												
Тема 11 Філософія свідомості.	11	4	1	1			2												
Тема 12 Філософські проблеми медицини та ветеринарії	12	4	1	1			2												
Разом за змістовим модулем 3		12	3	3			6												
Змістовий модуль 4. СОЦІАЛЬНА ФІЛОСОФІЯ. ФІЛОСОФІЯ ПРИРОДИ ТА																			

ФІЛОСОФІЯ КУЛЬТУРИ											
Тема 13 Філософія суспільства Філософія цивілізації	13	4	1	1			2				
Тема 14 Основні парадигми в розвитку природничо-наукового знання: від давньогрецької натурфілософії до сучасної біології	14	4	1	1			2				
Тема 15 Філософія культури	15	4	1	1			2				
Разом за змістовим модулем 4		12	3	3			6				
Усього годин		60	15	15			30				

4. Теми семінарських (практичних) занять

№ з/п	Назва теми	Кількість годин
1	Філософія науки як універсальний тип знань.	1
2	Натурфілософія як основа природничих знань	1
3	Філософія доби Середньовіччя та Відродження: вплив на формування сучасного європейського світогляду.	1
4	Філософія Нового часу як основа розвитку та становлення сучасної філософії.	1
5	Українська філософія.	1
6	Філософія XIX-XXI ст.	1
7	Розвиток філософської думки в Україні.	1
8	Філософське розуміння поняття «наука».	1
9	Методологія природничо-наукового пізнання	1
10	Сучасні проблеми філософії пізнання	1
11	Наука в культурі сучасної цивілізації	1
12	Аксіологія та етика	1
13	Філософія біології.	1
14	Взаємодія біології та соціокультурних знань.	1

7. Контрольні питання, комплекси тестів для вивчення рівня засвоєння знань студентами.

1. Поняття "філософія". Основні джерела та передумови виникнення.
2. Філософія і медицина. Специфіка філософських знань.
3. Поняття "світогляд" та його структурні рівні.
4. Єдність і багатоманітність способів і форм буття філософії.
5. Структура та функції філософського знання. Гуманістичний зміст філософії.
6. Історичні етапи розвитку філософії.
7. Людина-світ-природа як визначальний предмет сучасного філософського осмислення.
8. Історичний розвиток наукових уявлень про світ.
9. Сучасна наука про принципи організації світу.
10. Філософія екології
11. Проблема першоначал (субстанції) світу.
12. Проблема буття у філософії ХХ-ХХІ століття.
13. Релігійна й натуралістична антропософія.
14. Атрибутивні ознаки людини та їх взаємозв'язок.
15. Співвідношення біологічного й соціального в людині.
16. Специфіка людської діяльності. Людина - індивід - особистість.
17. Потреби. Інтереси. Сене життя людини.
18. Основні засоби та принципи формування світобачення.
19. Функціональні складові світогляду (віра, надія, любов).
20. Виникнення і природа свідомості. Наука: релігія про основні підґрунтя свідомості.
21. Мова і свідомість. Свідомість і праця.
22. Філософія біології.
23. Цивілізаційні процеси сучасності
24. Філософські проблеми глобалізації
25. Взаємозв'язок індивідуальної та суспільної свідомості.
26. Гносеологія як сфера філософського знання: її предмет та основні категорії.
27. Основні принципи сучасної наукової гносеології.
28. Історична і соціокультурна детермінація пізнання.
29. Емпіричний рівень пізнання, його форми та особливості.
30. Єдність чуттєвого та раціонального рівнів пізнання. Сенсуалізм, раціоналізм.
31. Раціональний рівень пізнання та його форми.
32. Ветеринарія в системі наукового знання
33. Еволюція підходів до аналізу науки

34. Спостереження й експеримент: їх сутність та види.
35. Закони логіки Арістотеля.
36. Поняття "суспільство" у філософській традиції.
37. Онтологія соціального.
38. Поняття "культура" та її сутнісні начала. Основні ознаки й властивості культури.
39. Головні тенденції культури ХХ століття. Проблема кризи сучасної культури.
40. Сучасне осмислення західної і східної парадигми філософського знання.
41. Управління як особлива форма діяльності людини у філософії Сократа.
42. Основи управління суспільством у філософії Арістотеля.
43. Проблеми управління суспільством у німецькій класичній філософії (І. Кант, Гегель).
44. Основні етапи розвитку української філософії.
45. Атомістичне вчення Демокріта.
46. Вчення Платона про суспільство.
47. Філософія Арістотеля (вчення про субстанцію, суспільство).
- 48.
49. Загальні засади християнської філософії. Патристика. Схоластика.
50. Типи техногенної цивілізації
51. Соціально-політичні погляди Н. Макіавеллі.
52. Наукова революція ХVІ - ХVІІ ст. та її вплив на розвиток філософії.
53. Концепція походження держави Т. Гоббса.
54. Наукові традиції та наукові революції
55. Основні риси та напрямки філософії ХХ ст.
56. Позитивізм (О. Конт). Неопозитивізм (Б. Рассел), постпозитивізм (К. Поппер).
57. "Філософія життя" (Ф. Ніцше, А. Бергсон), психоаналіз (З. Фрейд).
58. Філософія прагматизму (У. Пірс, У. Джеймс, Дж. Дьюї). Екзистенційна філософія.

Приклади екзаменаційних завдань

НАЦІОНАЛЬНИЙ УНІВЕРСИТЕТ БІОРЕСУРСІВ І ПРИРОДОКОРИСТУВАННЯ УКРАЇНИ			
ОС: Магістр Спеціальність: Ветеринарна медичина	Кафедра Філософії 2020 рік	ЕКЗАМЕНАЦІЙНИЙ БІЛЕТ № _____ з дисципліни «Філософія»	«Затверджую» Зав. кафедри філософії: _____
<i>Екзаменаційні питання</i>			
1. Багатоманіття визначень поняття філософія			

2.Філософія біології.

Тестові завдання різних типів

Питання 1. Яке визначення філософії є недостатньо повним?

1	світогляд – це форма самосвідомості особистості та суспільства;
2	світогляд – це сума знань про світ;
3	світогляд – це здоровий глузд;
4	світогляд – це інтегральне духовне утворення, що спонукає до практичної дії.

Питання 2. Що є головним об'єктом східної філософії;

(у бланку відповідей правильну відповідь впишіть одним словом)

Питання 3. Антична філософія:

1	автономна щодо інших сфер суспільного життя;
2	відкрита та доступна для всіх громадян;
3	розвивається стихійно;
4	носить сакральний характер.

Питання 4. Закінчіть вислів Тертуліана.

«Вірую, (у бланку відповідей правильну відповідь впишіть одним словом)
бо»

Питання 5. Співвіднесіть метод та його тлумачення.

1. дедукція;	А) метод дослідження певних об'єктів, що передбачає відтворення їхніх властивостей на іншому об'єкті – моделі, що є аналогом оригінального об'єкта; Б) сходження думки у пізнанні від загального до одиничного; В) процес відходу від певних якостей та відносин досліджуваного явища з одночасним виділенням потрібних для дослідника властивостей; Г) встановлення подібності, відповідності в певних сторонах, властивостях між нетотожними об'єктами.
2. абстрагування;	
3. моделювання;	
4. аналогія.	

Питання 6. У Новий час філософія є:

1	замкненою системою знань;
2	відкритою системою знань;
3	носить сакральний характер;
4	розгалуженою системою знань.

Питання 7. Співвіднесіть філософський напрям та його представників.

1. Л.да Вінчі;	А) натурфілософія;
2. М.Кузанський;	Б) структуралізм;
3. М.Фуко;	В) постпозитивізм;
4. Л.Лаудан;	Г) герменевтика.

Питання 8. Кому належить праця „Новий Органон” ?

(у бланку відповідей правильну відповідь впишіть одним словом)

Питання 9. Характерними рисами філософії ХХ ст. є:

1	академічність;
2	спрямованість на абсолюте;
3	тематична розмаїтість;
4	варіативність.

Питання 10. Яка із рше не є характерною для української філософії:

1	кордоцентризм;
2	індивідуалізм;
3	екзистеційність;
4	раціоналізм.

**НАЦІОНАЛЬНИЙ УНІВЕРСИТЕТ БІОРЕСУРСІВ І ПРИРОДОКОРИСТУВАННЯ
УКРАЇНИ**

ОС: Магістр Спеціальність: Ветеринарна гігієна, санітарія та експертиза	Кафедра Філософії 2020 рік	ЕКЗАМЕНАЦІЙНИЙ БІЛЕТ № ____ з дисципліни «Філософія»	«Затверджую» Зав. кафедри філософії: _____
---	----------------------------------	---	--

Екзаменаційні питання

1. Поняття «глобальні проблеми»: визначення, сутність, різновиди, передумови виникнення
2. Загальна характеристика філософії Середньовіччя. Вплив цієї епохи на світогляд сучасних європейців.

Тестові завдання різних типів

Питання 1. Яка із рше не є характерною для української філософії:

1	кордоцентризм;
2	індивідуалізм;
3	екзистеційність;
4	раціоналізм.

Питання 2. Вставте пропущене слово у вислів Геракліта.

«Усе ..., усе змінюється»	(у бланку відповідей правильну відповідь вишіть одним словом)
---------------------------	---

Питання 3. Співвіднесіть автора та його роботу.

1. П.Тєяр де Шарден;	А) Самопізнання;
2. Л.Вітгінштейн;	Б) Феломен людини;
3. З.Фрейд;	В) Буття і час;
4. М.Бердяєв.	Г) Логіко-філософський трактат; Д) Я та Воно;

Питання 4. Кому належить праця «Похвала глупоті»

(у бланку відповідей правильну відповідь вишіть одним словом)

Питання 5. Співвіднесіть автора та його концепцію.

1. Декарт;	А) вчення про монади;
2. Ф.Бекон;	Б) ідея свідомості як «чистої дошки»;
3. Г.Лейбніц;	В) ідея про субстанцію як причину самої себе;
4. Б.Спіноза;	Г) індуктивний метод;
5. Дж.Локк.	Д) існувати, значить бути сприйнятим; Е) перший принцип філософія «я мислю, отже я існую».

Питання 6. Філософські системи Стародавнього Сходу мають:

1	релігійний характер;
2	науковий характер;
3	міфологічний характер;
4	атеїстичний характер.

Питання 7. Хто став першим філософом Стародавньої Греції?

(у бланку відповідей правильну відповідь виписіть одним словом)

Питання 8. Співвіднесіть поняття та його тлумачення.

1. сенсуалізм;	А) джерелом пізнання є апіорні категорії розсудку;
2. догматизм;	Б) істина – це результат процесу пізнання;
3. гносеологія;	В) розуміння істини як вірної собі завжди і у всіх умовах;
4. агностицизм.	Г) заперечення можливості достовірного пізнання сутності світу; Д) почуття є головною умовою достовірного пізнання; Е) джерелом пізнання є досвід; С) теорія пізнання

Питання 9. В епоху Відродження:

1	античні мотиви витісняють християнські;
2	античні і християнські мотиви взаємодіють;
3	античні мотиви повністю забуті;
4	християнський світогляд занепадає.

Питання 10. Хто заснував конвенціональну теорію істини?

(у бланку відповідей правильну відповідь виписіть одним словом)

8. Методи навчання

Методи набуття нових знань, формування вмінь та навичок, закріплення, перевірки.

Словесні – пояснення, лекція, бесіда.

Практичні – навчальні вправи, есе, практичні роботи, конференції, проведення семінарських занять під керівництвом викладача.

9. Форми контролю

Попередній контроль – опитування

Поточний контроль - опитування

Тематичний контроль – написання модульних контрольних робіт, есе

Підсумковий контроль - екзамен

10. Розподіл балів, які отримують студенти

Оцінювання студента відбувається згідно положенням «Про екзамени та заліки у НУБіП України» від 27.02.2019 р. протокол № 7 з табл. 1.

Оцінка національна	Рейтинг студента, балів
Відмінно	90 -100
Добре	74-89
Задовільно	60-73
Незадовільно	0-59

Для визначення рейтингу студента (слухача) із застосування дисципліни **R_{дис}**(до 100 балів) одержаний рейтинг з атестації (до 30 балів) додається до рейтингу студента (слухача) з навчальної роботи **R_{нр}**(до 70 балів): **R_{дис} = R_{нр} + R_{ат}***

11. Методичне забезпечення

1. Супрун А.Г., Савицька І.М. (авторський колектив) Філософія Науково-методичні вказівки. – К. - 2020.

2. Супрун А.Г., Савицька І.М., (авторський колектив) «Філософія». Навчально-методичний посібник для студентів НУБіП України денної форми навчання з усіх спеціальностей ОС «магістр». – Видавничий центр НУБіП України, К.- 2019.

12. Рекомендована література

- основна

1. Андрущенко В., Михальченко М. Сучасна соціальна філософія. Курс лекцій. – К.: Генеза. -1996. -317 с.
2. Горьський В.С. Історія української філософії. Курс лекцій. – К.: Наук. думка, 1996.- 285с.
3. Кульчнеський О. Основи філософії і філософських наук. – Мюнхен –Львів, 1995.- 164с
4. Причепій Є.М., Черній А.М., Гвоздецький В.Д., Чекаль Л.А. Філософія: посіб. для студ. вищ. навч. закладів. – К.: Академія, 2001.-576с.
5. Філософія. Підручник.(За ред. Заїченка Г.А.) – К.: Вища школа, 1995.-455с.
6. Філософія. Курс лекцій. – К.: Либідь, 1991-456с.
7. Чекаль Л.А., Черній А.М. Філософський практикум: Навчально-методичний посібник. – К.: Аграрна Наука, 1998. - 200с.
8. Мир философии. Книга для чтения. В 2 ч. - М., 1992.
9. Сучасна зарубіжна соціальна філософія. Хрестоматія: Навчальний посібник. - К., 1996.
10. Сучасна зарубіжна філософія. Течії і напрямки. Хрестоматія: Навчальний посібник. - К., 1996.
11. Філософія: Навчальний посібник. / За ред. І.Ф.Надольного. -К., 1997.
12. Філософія: учебник для высших учебных заведений. - Ростов -на-Д., 1999.
13. Філософія: Учебник / Под ред. В.Д.Губина й др. - М., 1998.
14. Чекаль Л.А., Черній А.М. Філософський практикум: Навчально-методичний посібник для студентів і аспірантів. - К., 1998.
15. Шаповалов В.Ф. Основы философии. От классики к современности. -М., 1998.
16. Філософія. Навчально-методичний посібник для студентів НАУ стаціонарної форми навчання з усіх спеціальностей. – К.: Видавничий центр НАУ, 2004. – 45 с.

- допоміжна

1. Алексеев П.В., Нанкин А.В. Философия: Учебник для вузов. – М., 1996.
2. Андрущенко В.П., Михальченко М.І. Сучасна соціальна філософія – К., 1996.
3. Барулин В.С. Социальная философия: Учебник. – М., 1993.

4. Блинников Л.В. Краткий словарь философов. – М., 1994.
5. Горський В.С. Історія української філософії. Курс лекцій. – К., 1996.
6. Історія філософії України. Підручник./М.Ф.Тарасенко, М.Ю.Русин І.В.Бичко та ін – К., 1994.
7. Історія філософії України. Хрестоматія: Навчальний посібник./Упорядники: М.Ф.Тарасенко, М.Ю.Русин І.В.Бичко та ін. – К., 1993.
8. Канке В.А. Философия. Исторический и систематический курс. Учебник для вузов. – М., 1996.
9. Кульчицький О. Основи філософії і філософських наук. – Мюнхен-Львів, 1995.
10. Людина і довкілля: у 2 кн./Упорядк., автор вступних розділів, біогр. Довідок та коментарів В.С.Криваченко. -К., 1995.
11. Мир философии. Книга для чтения. В 2 ч. – М., 1991.
12. Неестеренко В.Г. Вступ до філософії: онтологія людини: Навчальний посібник для студентів вузів. – К., 1995.
13. Новая философская энциклопедия. В. 4т. – М., 2000-2001.
14. Новейший философский словарь. – Минск, 2001.
15. Федів Ю.О., Мозгова Н.Г. Історія української філософії. –К., 2001.
16. Філософія: Підручник/Керів. авторського колективу І.В.Бичко. – К., 2001.
17. Философия: Учебное пособие/Отв. Редактор В.И.Кохановский. – Ростов-на-Дону, 1999.
18. Філософія: Навчальний посібник/За ред. І.Ф.Надольного. – К., 1997.
19. Хрестоматія по філософії: Учебное пособие. – М., 1998.
20. Філософський енциклопедичний словник. – К., 2002.

13. Інформаційні ресурси

<http://www.filosof.com.ua/links.htm>

<http://www.psylib.kiev.ua/>

<http://www.osvita.org.ua/iresource/?cmd=cat&num=4&ctg=59>

<http://filosof.historic.ru/books.shtml>

http://abuss.narod.ru/Biblio/philo_zip.htm